

Federația Comunităților Evreiești din România
Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România

Colecția „*Caiete*” Nr. 3

Joseph Kaufmann și Joseph Berkovitz

Evreii în Revoluția română din 1848

Joseph Kaufmann și Joseph Berkovitz

Evreii în Revoluția din 1848

Federația Comunităților Evreiești din România
Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România

Colecția „*Caiete*” Nr. 3

Joseph Kaufmann și Joseph Berkovitz

Evreii în Revoluția din 1848

<https://biblioteca-digitala.ro>

Argument

Revoluția română de la 1848 pare să fi fost primul eveniment de rezonanță istorică la care au participat și evrei de pe aceste meleaguri. Implicarea lor nu a fost întâmplătoare: printre revendicările lor, pașoptiștii au formulat și emanciparea evreilor. Revoluționarii din Țara Românească i-au decretat pe evrei Frați Israeliti și i-au chemat la acțiune pentru triumful revoluției; la rândul lor evreii au aderat la cauza pașoptistă, văzând în ea o cale spre dobândirea egalității civice.

Desigur, nu intenționăm să exagerăm participarea evreiască; ea s-a ilustrat printr-o angajare personală, dar semnificativă și „exponențială” prin personalitățile participante și prin contribuțiile aduse de acestea. Printre respectivele personalități s-au remarcat financiarul Hillel Manoah, Davicion Bally, Solomon Halfon ș.a. frunțași ai Comunității evreilor sefarzi din București. Ce-i drept, ei nu au acționat nemijlocit, în calitate de conducători ai obștei, dar s-au afirmat ca exponenți ai comunității lor, ca purtătorii ei de cuvânt.

În ce-l privește pe pictorul revoluționar Barbu Iscovescu, fiul lui Haim Iscovici zugravul din București, deși mărturiile documentare nu atestă relația lui expresă cu viața comunitară evreiască personalitatea lui s-a dovedit marcată de originea sa iudaică.

Cazul lui C. D. Rosenthal demonstrează puterea de atracție a idealurilor general-umaniste, a idealurilor de libertate și demnitate umană. Născut într-o familie de bogătași evrei din Pesta, cucerit de generozitatea și măreția idealurilor pașoptiștilor români, pictorul C. D. Rosenthal devine un patriot atât de înflăcărat, încât își dăruiește creația și viața cauzei revoluției române. A fost, de altfel, unicul pictor care a creat un simbol al revoluției din '48, precum și unicul martir al acestei revoluții.

Participarea evreiască la revoluția română a înscris în istoria conviețuirii româno-evreiești dovezile unor mari prietenii între români și

evrei – prietenii ce depășeau cu mult semnificațiile unor simple relații particulare; ele s-au bazat pe o colaborare și solidaritate interumană care au servit atât cauzei revoluției române, cât și năzuințelor spre libertate și demnitate umană ale evreilor. Este suficient în acest sens să amintim prietenii dintre Rosetti și Rosenthal, dintre Davicion Bally și C. A. Rosetti sau dintre Davicion Bally și Ion Heliade Rădulescu ș.a.

Schița istorico-biografică realizată de cronicarul autodidact Iosif Kaufmann pe care o includem în acest Caiet a fost publicată cu aproape un secol în urmă, respectiv la 1900, la Piatra Neamț. Ea cuprinde prețioase documente și comentarii despre participarea evreiască la revoluția din '48, despre eroii acestei participări și despre marile prietenii născute în focul respectivelor evenimente. Mărturiile adunate și viziunea autorului asupra evenimentelor sunt esențiale, de aceea credem că ele își păstrează actualitatea până în zilele noastre.

Personalitățile evocate apar într-o dublă ipostază: de patrioți români, dar și de apărători ai cauzei demnității evreiești. În general, documentele provenite din izvoarele evreiești reproduse de Kaufmann trădează, în conținutul și retorica lor, o originală îmbinare între viziunea biblică optimistă specifică tradiției iudaice și idealurilor de libertate, egalitate și frăție profesate de revoluționarii pașoptiști.

Revelatoare sunt apelul adresat de Bernh. Ios. Popper către frații israeliți sau articolul publicat în Pruncul Român de soția lui Davicion Bally.

Din documentele programatice ale revoluției, Kaufmann a reprodus, în general, extrase din care rezultă recunoașterea drepturilor civice și politice ale tuturor locuitorilor țării, fără deosebire de credință sau de origine. Prin aceste extrase I. Kaufmann dorea să arate „cum românii cei mai luminați socoteau ca frați pe toți evreii și toate naționalitățile străine”.

Dacă esența Proclamației de la Islaz își găsește o reflectare corectă în scrierea lui Kaufmann, nu același lucru putem spune despre prezentarea documentelor revoluției din Moldova. În acest caz, constatăm o distorsionare a prevederilor programului intitulat „Dorințele partidei naționale din Moldova”. Astfel, cronicarul nostru susține că articolul 26 al respectivului program își propunea să asigure „Drepturi politice pentru oricine de altă confesiune”. În realitate, articolul 26 era formulat în acești termeni: „Drepturi politice pentru orice compatrioți de orice credință creștină”. Astăzi, comenta Kogălniceanu în documentul

mai sus amintit, nu se mai poate crede că numai ortodocșii pot beneficia de drepturi politice. „Drepturile politice și aceasta o cere epoca trebuie dar date la toți românii și de lege catolică, protestantă, ariană etc.”. Așadar de la aceste drepturi erau eliminați necreștinii. Formularea era deci în cel mai „pur” spirit al prevederilor Regulamentului Organic. În ceea ce privește articolul 27 care stipula emanciparea graduală a evreilor, el reflecta oarecum influența poziției absolutismului lămurat al lui Iosif al II-lea, în problema emancipării evreilor. Acordarea emancipării era condiționată astfel de reformarea instituțiilor și a valorilor cultural-culturale iudaice.

De altfel, M. Kogălniceanu argumenta conținutul articolului 27 în termenii următori: „Marele număr de israeliți străini intrați în Moldova, ignoranța adâncă în care această stare se află, cere ca guvernul să se ocupe neadormit cu această chestie importantă pentru țară. Trebuie ca prin măsuri umane și progresive să se opereze cât mai în grabă fuzia israeliților și prefacerea lor într-o stare de cetățeni folositori statului”. (Mihail Kogălniceanu, Dorințele partidei naționale din Moldova, Iași, 1883, p. 18-19).

Desigur, opiniile lui M. Kogălniceanu cu privire la „ignoranta adâncă în care această stare se află” se cer relativizate. Este adevărat că și luministul evreu Iehuda Barasch s-a plâns în descrierile sale de călătorie de ignoranța evreilor moldoveni. Firește, asemenea opinii nu pot fi însă, generalizate: căci, pe drept cuvânt remarcă cercetătorul S. Podoleanu, în a sa Istorie a presei evreiești din România: „printre acești evrei moldoveni erau mulți cu o pregătire filosofică și rabini recunoscuți ca savanți”. Iar Radu Rosetti (Verax), care nu era defel un prieten al evreilor, a recunoscut și el gradul evoluat de cultură al unor categorii de evrei; aceștia posedau 6 librării (neevreii aveau doar patru librării) și încă din anii '30 ai secolului trecut se zbateau pentru o tipografie proprie în care să-și poată tipări cărțile. La rândul său, un reputat istoric din zilele noastre, Gh. Platon, analizând structura populației evreiești din Moldova la mijlocul secolului al XIX-lea, subliniază faptul că evreii au devenit la momentul respectiv „o prezență socială evidentă numeric, cu o pondere economică substanțială”. (Vezi Studia et Acta Historiae Judaeorum Romaniae, III, Editura Hasefer, București, 1998, p. 160).

Revenind la broșura alcătuită de I. Kaufmann semnalăm că ea conține și unele afirmații neconfirmate până acum de literatura de specialitate, de pildă în legătură cu sprijinul acordat de strămoșii lui

Davicion Bally unor Mavrocordați și Mavrogheni la instalarea lor ca domnitori în Țara Românească: rămâne ca cercetări istoriografice ulterioare să lămurească aceste susțineri.

Unele imprecizii de acest fel strecurate în text au fost rectificate de noi prin note explicative.

Dar în pofida unor observații critice, considerăm broșura lui I. Kaufmann un important izvor documentar. Cercetările actuale nu au depășit încă nivelul informațiilor furnizate de acest împătimit scormonitor de documente.

Pentru sublinierea locului pe care-l ocupa J. Kaufmann în literatura istorică despre evreii din România am inclus în Caiet și caracterizarea făcută acestui pasionat fondator al istoriografiei evreiești din România de un reputat și erudit istoric evreu modern, doctorul M. A. Halevy.

Articolul avocatului Joseph Bercowitz despre Revoluția din 1848 și evreii, cu care încheiem prezenta culegere, întregește salutar informațiile privind evreii în revoluția de la 1848.

Autor al unei lucrări monumentale despre Problema evreiască din România, apărută la Paris în 1922, J. Bercowitz caracterizează revoluția de la 1848 din Principate ca profund națională și democratică. Spre deosebire de J. Kaufmann, analiza lui J. Bercowitz se axează mai mult pe discutarea problemelor revoluției. Dacă exegeza lui Kaufmann se baza pe construirea unui colaj de documente, textul lui Berkowitz se remarcă prin analiză și interpretare.

Faptul că ambele lucrări au fost elaborate cu multe decenii în urmă nu diminuează valoarea lor istoriografică. Ele sunt relevante pentru înțelegerea punctelor de vedere evreiești în privința mersului evenimentelor în timpul revoluției de la 1848.

Lya BENJAMIN

Revoluțiunea românilor

Fraternitate, Egalitate, Libertate

1848

Este un axiom și un fapt incontestabil că evreii din România, fiind stabiliți din timpuri îndepărtate au contribuit la toate faptele mărețe pentru progresul și fericirea acestei țări. Evreii au contribuit și la revoluția românilor în anul 1848 prin înflăcăratul patriotism al bărbaților: Daniel Rosenthal, Sanders, Lăzărică Zaruful, Davicion Bali, Iehuda Barbu Iscovescu și alții care și-au sacrificat viața pentru sfânta cauză a poporului român.

Voi extrage și scrie părțile esențiale ale acestei revoluții relativ la evrei și istoricul lor din acest memorabil și glorios eveniment.

Revoluțiunea românilor, ca și a francezilor, a fost pentru fraternitatea, egalitatea și libertatea tuturor locuitorilor din ambele Principate. În timpul acesta, românii în entuziasmul lor doreau împlinirea celor arătate pentru toți, fără distincțiune de confesie și religie. Era o frățietate, o adevărată dragoste între români și evrei în acel timp. Un mare diplomat și bărbat de stat al României, din mijlocul mulțimii striga: „Fraților israeliți”, îmbrățișând pe Daniel Rosenthal, intimul său prieten cu care în sărutări traversă cu el la braț prin toate stradele Bucureștilor¹.

În acest an, atât în Moldova cât și în Valahia s-au proclamat și înscris în ambele programe emanciparea israeliților. În Valahia, programul proclamației guvernului revoluționar, în cap cu erudiții și marii bărbați ca Ion Heliade Rădulescu, C. A. Rosetti, Frații Brătianu, Frații Golescu, Chr. Tell, Frații Ghica etc. prevede la art. 21 EMANCIPAREA EVREILOR și drepturi politice pentru orice compatriot de altă credință, iar în Moldova în programul partidului național, în frunte cu savanți și capacități ca Mihail Kogălniceanu, C. G. Cantacuzino, Iorgu Sturza, Vasile Alecsandri, Lascăr Rosetti, M. Epureanu etc., prevede aceleași drepturi la art. 27 din program².

Voi extrage întâi părțile ce ne privesc din proclamațiunea liberalilor de la 1848. Din acestea se poate vedea cum românii cei mai luminați socoteau ca „frați” pe toți evreii și toate naționalitățile străine.

„În numele poporului român

«Dumnezeu Domnul și s-a arătat nouă: bine
este cuvântat cel ce vine întru numele Domnului».

RESPECT CĂTRE PROPRIETATE,
RESPECT CĂTRE PERSOANE

FRAȚILOR ROMÂNI

Timpul mântuirii noastre a venit; poporul român se deșteaptă la glasul trâmbiței îngerului mântuirii și își cunoaște dreptul său de Suveran. Pace vouă, pentru că vi se vestește libertate. Vouă. - Poporul român se scoală, se armează, și nu spre a se lupta o clasă asupra alteia, nu spre a rupe legăturile sale de relații din afară, ci ca să fie în frâu și în respect pe voitorii de rău ai fericirii publice. Strigarea românilor e strigare de pace, strigare de înfrățire. La această mare faptă a mântuirii, tot românul are dreptul de a fi chemat, nimeni nu este scos afară; tot românul e un atom al întregii suveranități a poporului; sătean, meseriaș, neguțător, preot, soldat, student, boier, Domn, e fiu al patriei și după sfânta noastră credință e și mai mult fiu al lui Dumnezeu. Toți avem același nume de român. Acesta ne înfrățeste și face să înceteze toate interesele, să se stingă toate urile. Pace dar vouă! Libertate vouă! [...]»³

Poporul român voiește o patrie tare, unită în dragoste, compusă de frați, iar nu de vrăjmași, prin urmare decretă, după vechile sale datine, aceleași drepturi civile și politice pentru tot românul.

Cine nu voiește aceasta e vrăjmaș al fericirii publice, e un alt Cain ucigător de frate în sânul mamei noastre Patrii [...] Pe scurt, poporul român recapitulând decretă: [...]”.

2) EGALITATEA DREPTURILOR POLITICE [...]

21) EMANCIPAREA ISRAILITILOR ȘI DREPTURI POLITICE PENTRU
ORICE COMPATRIOT DE ALTĂ CREDINȚĂ

22) Convocarea îndată a unei Adunări Generale extraordinare constituante alese, spre a reprezenta toate interesele sau meseriile nației, care va fi datoare a face constituția țării pe temeiul acestor 21 articole decretate de poporul român [...]

Boierii! Voi ați fost generoși cu străinii, i-ați primit, i-ați hrănit, i-ați avuțit, i-ați chemat a se împărtăși de drepturile voastre și nu veți fi voitori de rău pământenilor, fraților voștri, nu veți face rușine patriei în străinătate; nu veți

* Foaie pentru minte, inimă și literatură, nr. 25 și 26 din 1848.

suferi a se pune o pată pe numele vostru; nu veți lăsa un blestem peste copiii voștri, nu-i veți osândi a se rușina de numele ce le veți lăsa în moștenire. Dați din frumosul vostru suflet fericirea fraților voștri, fără paguba voastră, căci Dumnezeu vă va da însutit și așezămintele cele nouă și drepte, peste curând vor înzeca veniturile voastre. Cu toții întindeți mâna a închea toate clasele societății într-un singur corp pe care să-l putem numi fără rușine *Nația*.

Cetățeni în general: preoți, boieri, ostași, neguțători, meseriași, de orice treaptă, de orice nație, de orice religie, ce vă aflați în Capitală și prin orașe, greci, sârbi, bulgari, germani, armeni, israiliți, înarmați-vă spre a ține bună orânduială și a ajuta la fapta cea mare. PATRIA ESTE A NOASTRĂ ȘI A VOASTRĂ. Vouă vă place a ședea într-însa și ea vă primește. Sistemul cea veche nu v-a chemat și pe voi la masă de obște.

De azi înainte avem o masă cu toții, un ospăț de frăție ni se întinde, aceleași drepturi vom avea cu toții”.

*
* *

În mijlocul acestor evenimente evreul Bernh. Ios. Poper” adresează coreligionarilor săi următorul apel, care ne dovedește pe de o parte patriotismul pur al evreilor, iar pe de altă speranțele și iluziile ce coreligionarii noștri își făceau asupra acestui mare eveniment.

„FRĂȚII MEI ISRAELIȚI”

Dumnezeu a zis: «Fie lumină!» și iată lumina făcătoare de bine a pătruns toate sferele, a trecut prin întunecosul haos și a răspândit luciul său cel mai dulce și făcător de bine.

Șase mii de ani au trecut de când acest puternic cuvânt a ieșit din gura creatorului și stăpânului universului; dar de câte ori acest strălucitor element cu toată frumusețea, cu toată mărirea sa – n-a fost înconjurat de întuneric? de câte ori grozavul întuneric n-a învelit pe strămoșii noștri? de câte ori nu ne-a pregătit martiriul și o profundă mâhnire? Rău cunoscuți, disprețuiți, reîmpinși de orice societate pacifică și amicală, noi stăm izolați, abandonați, credeam că tatăl și regele nostru ne uitase cu totul și nu ne mai gândeam la suprema lui făgăduială:

«Dar și atunci când veți fi în țara pretenșilor voștri inamici, nu vă voi lăsa, nu vă voi reîmpinge, și nu voi rupe legătura ce ne unește cu voi». Acum a venit momentul în care se va împlini cuvântul celui atotputernic.

* *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 25 și 26 din 1848.

** În gazetă scrie Pope iar în alte locuri Poper.

*** *Vezi Pruncul Român*, nr. 29, București, 19 august 1848.

Iată, o nouă și strălucitoare lumină ne înconjoară acum prin activitatea fraților noștri; iată-ne uniți cu bravi și nobili români! Iată-i că ne întind mâna lor cea bărbată și puternică, dându-ne eterna sărutare de frăție! Iată aurora libertății că a răsărit și nouă!

Libertatea, egalitatea, frăția sunt fundamentul care sprijină clădirea amicitiei. Voi, nobili Români, ai căror eroism nu l-a putut slăbi atâtea secole de suferință, voi știți să prețuiți drepturile oamenilor, voi ați făcut pe frații mei, frații voștri!

Mulțumită vouă, fierbinte mulțumită vouă, vrednici strănepoți ai eroilor antichității!

O! nu credeți că v-ați înșelat în alegerea voastră. Nu! Un popor care două mii de ani a purtat lanțuri fără a murmura; un popor care de două mii de ani este gonit ca fiarele sălbatice, disprețuit de o lume întreagă; un popor care – cu toate acestea, cu toată mahnirea, durerea și amărăciunea lui – a ținut statornic credința părinților săi, credința într-un prea înalt Dumnezeu care îi făgăduise scăparea; acest popor cunoaște marea faptă a voastră și știe să prețuiască dorul ceresc al libertății, al egalității, de care cu un suflet mărinimos l-ați împărtășit și pe dânsu. Aveți dar credință în noi, nu vă îndoiiți de o nație a cărei suferințe îndelungate n-au putut să-i răpească nici credința, nici naționalitatea ei, a cărei caracter s-a întărit prin starea de umilință în care a gemut atâtea secole. Acum, când voi ne-ați dat drepturile voastre, când patria voastră s-a făcut și patria noastră, când ne întindeți o mână de frate, și noi vom sta alături cu voi, tari și bravi, vom ști a ne lupta cu voi și a muri chiar pentru scumpa noastră patrie.

În scurtul timp de când ne bucurăm de dulcea libertate, confrății voștri israeliți au dat dovadă că nu sunt nevrednici de darul vostru, la nici o ocazie n-au rămas în urma voastră; și vai de inamicul, care a cutezat să atace libertatea noastră, constituția voastră! La coastele voastre vom sta ca un zid și numai trecând peste cadavrele noastre se va putea atinge de sfintele noastre drepturi; noaptea a trecut în sfârșit, o auroră nouă s-a ivit și noi ne-am deșteptat din lunga noastră letargie; acum, razele luminoase ale libertății, ale acestui soare mareț, străbat în ochii noștri și ne umple cu bucurie.

Dacă cineva ar vrea să ne stingă această lumină dătătoare de viață, ochii noștri s-ar preface în ochi de basilic, duhoarea noastră s-ar face otrăvitoare... dar nu! Nici o putere a Europei nu se va amesteca în trebile noastre în defavoarea [noastră]; noi suntem liberi și voim să rămânem liberi, căci voința unui popor este sfântă, este puternică; el n-are decât să voiască.

Frații mei Israeliți! Nu vă temeți dar de nimic, nu pierdeți curajul vostru; țineți tare ceea ce ați dobândit și fiți siguri că Dumnezeu părinților noștri este cu noi, căci fără voia lui nu s-ar fi putut face câte s-au făcut. Prea puternicul Dumnezeu a creat toate ființele pentru libertate; libertatea este lege primitivă

a toatei naturi; și numai omul, cel dintâi dintre toate creaturile, să nu fie liber? Dumnezeu a ascultat strigarea noastră și s-a milostivit de poporul său; de aceea glorie eternă lui, și mulțumire, fierbinte mulțumire vouă, românilor mărinimoși! Binecuvântarea celui atotputernic coboară-se pe capetele voastre; facă ca arborele libertății, arborele cu frunze frumoase și plin de flori aromatice, să crească cu putere, să aducă fructe plăcute; facă ca vântul nordului să nu-i scuture nici florile, nici fructele, și că ramurile sale să se întinză peste toată România.

Palestina cea mai depărtată își va aduce aminte cu lacrimi de bucurie de această faptă măreață, își va aduce aminte de acele nume, care sunt tipărite cu literele nemuririi în inimele tuturor, care vor străluci în analele țării ca liberatorii patriei, ca întemeietori ai fericirii României.

Dar noi, care am fost și suntem prea puțin familiari cu politica, vom spune copiilor noștri ceea ce ați făcut, îi vom învăța să vă iubească, vom pune silință ca să le dăm o educație nobilă și constituțională; și astfel frumoasa Românie le va fi un paradis, și cu ajutorul celui atotputernic ne vom face egalii voștri sub toate raporturile și vrednici de sărutarea de frate ce ne-ați dat.

Bernh. Ios. Popper"

*

* *

Între figurile marcante care s-au distins în marea luptă de la 1848 am zis că au fost și evreii: Davicion Bally, Daniel Rosenthal, Iehuda Barbu Iscovescu, Saie Senders (Sanders), Lăzărică Zaraful și alții.

Pentru a se vedea ceea ce au lucrat acești evrei, mă simt dator a da o mică dare de seamă și a descrie pe scurt biografiile lor, unde se va putea vedea toate lucrările și sacrificiile lor pentru cauza României.

Voi începe cu cea a lui Davicion Bally*.

Existența familiei Bally în România, datează din veacul al 18-lea.

Primul emigrant al acestei familii, Celebi Menteș Bally era în Constantinopol bancherul vizirului, fiind foarte influent pe lângă dânsul. Vodă Neculai Mavrocordat recurse la ajutorul său moral și material, obținând astfel tronul Valahiei și drept recunoștință l-au luat cu el în București⁴.

Împreună cu Celebi Menteș, veni și prietenul său intim, creștin albanez Manos a cărui descendenți sunt binecunoscuta și nobila familie Manu. Vodă Mavrocordat îi împământeni pe amândoi, iar pe Bally îl ridică la rangul de mare sfetnic, acordându-i mai multe privilegii și scutindu-i pe el și pe urmașii săi de orice dare către stat.

* M. Schwarzfeld, vezi *Anuarul pentru Israeliti*, an IX, de unde am și luat notele biografice.

Fiul său unic, pe care Celebi Menteş îl aduce cu el în Bucureşti, se căsătoreşte cu o Israelită de rit occidental⁵. Din această căsătorie se nascu un unic fiu Abraham, care asemenea avu un unic fiu, pe Isaac. Aceştia continuară a fi sfetnici intimi ai Domnilor Fanarioşi⁶.

În deosebit era Isaac în mare favoare la Vodă Mavroghen, căci îl ajutase să obţină tronul Valahiei.

Isaac avu 5 copii, din care doi fii* Angelo şi Abraham. Acest din urmă este părintele lui Davicion.

Abraham, tatăl lui Davicion era angrosist de mărfuri în Bucureşti, fiind în strânse legături cu multe familii boiereşti şi cu deosebire cu familia Manu. La 1804 se căsătoreşte cu fiica doctorului Em Farchy din Nicopole; din această căsătorie se nascu mulţi copii. La 17/29 ianuarie 1809 se nascu Davicion. Ar fi ajuns departe dacă din nenorocire n-ar fi pierdut pe tatăl său la etatea de 12 ani, şi din această cauză fu nevoit să intre în serviciul magazinului de manufactură al unchiului său, totuşi, cu voia chiar a unchiului său, învăţă limbile: română, greacă, franceză, italiană, spaniolă, germană şi ebraică.

Nu trecu mult şi Davicion ajunse a fi Cămăraş peste toate depozitele salinelor Țării Româneşti, de la porturile Dunării până la Serbia.

În anul 1826, în timpul războiului ruso-turc, aflându-se la Zimnicea când un foc teribil era să nimicească magaziile cu provizii şi muniţiuni ale armatei ruse, tânărul Davicion, prin zelul şi eroismul său, cu ajutorul oamenilor din serviciul său stinse focul, salvând cele arătate. Pentru acest nobil şi eroic fapt, Împăratul Rusiei, Nicolai Pavlovici îi acordă medalia ordinului St. Ana cl. III de aur, înmănată de însuşi generalul Kisseleff, împreună cu un ucaz ce-i acordă dreptul de a face comerţ în toată întinderea imperiului rusesc.

La 1823, Davicion se căsătoreşte cu Leia, fiica lui Aron Nathan Levy. Înainte de a se însura îşi deschise în Bucureşti o casă de bancă, care mai târziu ajunsese una din cele mai însemnate case de bancă, din ţară.

La 1836, fu numit casier al cinstitei Agii prin intervenţia intimului său prieten familiar Ion M. Manu. Această funcţie a ocupat-o timp de zece ani în mod onorific, câştigându-şi simpatii enorme şi servindu-şi ţara ca un adevărat patriot democrat.

La 1847, fiind arendaşul moşiilor domnului Ion M. Manu ca un adevărat părinte se purtă cu ţăranii, locuitorii acelor moşii (Budeşti, Aprozi şi Via de la Greaca), fiind sfătuitoarea şi protectorul lor. Biserica de pe moşia Budeşti o repară şi o înzestră cu cele necesare, cu propria sa cheltuială.

* De la dânsul se trage ramura creştină a familiei Bally din Moldova.

Pentru a se adeveri cele zise de mine relativ la purtarea părintească a lui Davicion cu țărani de pe moșia sa, reproduc scrisoarea unui român adresată redacției „Pruncului Român”, a cărui conținut este de mare importanță. Iată acea scrisoare:

„Domnilor Redactori!”

Ca administrator al plășii Oltenița din județul Ilfov, trecând și pe la satul Aprozi spre alcătuirea Comitetului [de] alegere a deputaților primari, am găsit pe domnul arendaș al acestui sat îndemnând pe clăcașii săi a ieși la lucrul de arie (unde erau strânși mai mult de una sută clăcași).

Arendașul îi ruga și le vorbea cu blândețe ei însă, fiecare era de deosebite păreri, semănau întocmai ca niște arestați nevinovați ce au zăcutără multă vreme în temniță, și după descoperirea nevinovăției lor văzându-se slobozi, povestesc fiecare cruzimea ce a suferit. Așa și ei răspundeau astfel aplicând lucrul la nesupunere. Domnu Davicion (așa este numele arendașului de religie ebreu) pierdu răbdarea; și unde socoteam că s-a năcăjit, împotriva le vorbea și mai cu blândețe în chipul următor:

- „Cunosc, fraților! Cunosc! Văz prea bine că voi sunteți îmbătați de fericirea ce providența a vărsat repede asupra voastră; ochii voștri plini de bucurie nu vor să cunoască alta decât libertate. Socotiți, dar, fraților, că libertatea vrea să zică când îți cere cineva dreptul său, tu să-i răspunzi nu ți-l dau pentru că sunt liber? Nu, fraților, nu este așa, guvernul care v-a făcut liberi vă zice să dați fiecăruia ce este a lui, nu încărcați pe acest guvern cu atâta grije; căci cu cât voi vă împotriviți, cu atât mai mult îi neodihniți, pentru că cu nesupunerea voastră, se înmulțesc reclamațiile; și Domnialor în loc să se ocupeze a lucra pentru fericirea voastră, se ocupează a rândui comisari prin plăși, ca să vă supuie la datoriile voastre.

Ascultați, fraților și vă supuneți și la acest după urmă an al durerilor, și apoi! apoi vă bucurați cu desăvârșirea și fără să vă mustre cugetul că ați păgubit pe cineva. Mă credeți că și mie îmi place văzând pe moșu Vasili că vorbește fără sfială, îmi plăcu ce zise; «am făcuseră destul, acum să răsuflăm și noi». Da tată Vasili, pe dumneata nu te mai iau, voi și eu să te bucuri că cine știe dacă vei putea ajunge la bucuria anului viitor, însă lasă pe tinerii să facă și este timp, și să apuce anul viitor cu bine. Vedeți că vremea trece, toamna se apropie, și eu am 22 șire de bucate în arie, tot cu ajutorul vostru l-am strâns, și încă nu am început a-l treera, gândiți-vă, fraților, câtă muncă – câtă sudoare – și câtă osteneală s-a pus pe dânsule; prețuiți și a Dumnezeului părintească îngrijire, cum păstrează grăuntele pe câmp; căci fiecare grăunță este înfășat cu trei patru plebi, și asupra fiecăruia câte o suliță ghimpoasă ca să nu lase a

* *Pruncul Român*, 21 august 1848, nr. 30, p. 122-123.

se apropia botul păsărilor a-l mânca, numai pentru că pâinea este hrana omului. Cum vi s-ar părea dar, când le vom lăsa să se prăpădească?

Cu adevărat faceți mare păcat dacă lăsați darul Domnului a se prăpădi! Nu, fraților, nu faceți aceasta, săvârșiți și acest lucru și apoi cu Dumnezeu. Iată din parte-mi regulat ca să vă vie lesne, aveți numai câte o zi pe săptămână să faceți fiecare; și de va fi și de la Dumnezeu vremea bună, într-o lună nu mai avem ce treera. Ascultați-mă, fraților, și nu mă siliți să reclam împotriva voastră la guvern. Dumnealor au destul de lucra, și pentru cine lucrează? Pentru voi, - pentru noi – pentru toată România; să-i lăsăm dar, să-i lăsăm să lucreze în odihnă, să nu-i supărăm, încă se cheamă Dumnezească bunăcuvântare, asupra lor, ca prin al său ajutor să poată isprăvi ceea ce au început pentru binele obștesc. O! cât le suntem datori!».

La aceste din urmă cuvinte băgai de seamă, că domnu Davicion rămase înneecat; ochii i se umplură de lacrimi și curmă de a mai vorbi. Însă sătenii se pătrunseră și toți deodată schimbând aerul cel speriat, strigară: «Da, domnule, să ieșim – să ieșim cu toții să nu supărăm guvernul și să chemăm Dumnezeiască bunăcuvântare asupra lor; ne vom ruga lui încă de sănătate; de viață și de fericirea lor».

Domnule redactor! Este mare veselie a vedea cineva pe tot Românul în astfel de bucurie.

Iată dar un mijloc de a se înțelege și a se înfrăți oamenii; nu trebuie să uităm și bunele simțăminte ale acestui arendaș.

De aceea și eu, ca fiu al patriei, te rog, domnule, să publici aceasta prin foaia dumitale, ca un lucru ce crez că se atinge de folosul obștesc.

Salutare și frăție
M. Niculescu”.

La apelul guvernului de a se da ajutoare în interesul patriei, Davicion fu cel dintâi care își trimise obolul său de 400 lei cu următoarea scrisoare către redacția* *Pruncului Român*, redactat de C. A. Rosetti și Winterhalder.

„Domnule Redactor,

Bunule prieten, ești bun pentru că lucrezi neconținut pentru patrie; te-aș numi și frate, dar încă mă sfiesc, și sfiala mea, gândesc că cunoști din ce se trage. Însă acum că sunt chemat, sfiala mea va ținea puține minute, și iată te numesc Frate! Eu primii *Pruncul Român* cu nr. 19, am avut o mare bucurie citind articolul unde zici că patria are trebuință de ajutor și primește orice.

Dulce și adevărată mumă, ea se mulțumește cu orice, când este vorba a primi de la copiii săi.

* Vezi *Pruncul Român*, 10 august 1848, nr. 24, p. 102-103.

Socotește-mă dar, bunule prieten, și pe mine în rândul patrioților și primește un mic bilet de lei 400; însă lei 325 de la mine și lei 75 de la copiii mei, economie din daruri părintești; iar muma acestor copii, vrând a se împărtăși de acest bine, și numai cu sudoarele ei, a luat să coase șase cămăși cu plată și îndată ce le va găti, plata lor va trimite la redacție pentru acest sfârșit. Sunt dar al dumitale ca totdeauna.

Davicion”.

Dumneaei, soția patriotului Davicion a trimis redacției 66 lei, făgăduitul dar patriotic, adică prețul cusuturii a șase cămăși, însoțit de următoarea* scrisoare:

„Domnilor Redactori

Patriarhul Iacov iubi cu deosebire pe Iosif, unicul fiu al prea iubitei soții Rahela. Ea îi făcu cămăși cusute cu bibiluri de mătăasă, iar frații lui îl pismuiră. Eu ca strănepoata Rahelei, m-am ferit de a face bibiluri de mătăasă la cămășile ce am cusut pentru *Pruncul Român*, am făcut o simplă cusătură cu tigheluri, știind că pruncului îi place simplitatea și nu dorește decât a fi iubit de frații lui. Prețul cusuturii mi s-a plătit câte 11 lei de fiecare. Numărul îmi plăcu, fiindcă este numărul copiilor Patriarhului meu.

Îmi veți zice, poate, că Iacov a avut doisprezece fii; așa e, dar pe Benjamin, fiul durerii, nu-l voi număra; căci acum, slavă Domnului, durerile ne lipsesc. Frații noștri români au tămăduit suferințele noastre, au turnat cu o mână făcătoare de bine balsamul mângâierii în rănilor noastre și ne-au întins o mână de frate.

Însă nu l-am lăsat de tot afară, căci el intră în numărul general de 66, numărul familiei lui Israil, când Patriarhul porni la Egipt spre căutarea pierdutului său fiu Iosif. Primiți dar, Domnilor redactori, acei 66 lei și îi depuneți pe altarul patriei. Împlinindu-mi făgăduiala, chem totdeauna și binecuvântarea bunului meu patriarh asupra fiilor libertății. Cugetul mă silește a vă mărturisi că la cusătura cămășilor am făcut o escamatorie; proprietarul lor va socoti că sunt isprăvite câte șase, dar la una lipsește clinul cel drept, și iată pricina:

Era de dimineață, soarele se ridica pe orizont și toată suflarea era veselă, dar un nor semeț se puse înainte-i și îi opri razele; vântul începu a bate și soțul meu se sculă în pripă să se îmbrace. Ce vânt favorabil pentru vânturat zise, el aduce palie spre nord fără nici o plată; îmi pare rău că o neapărată trebuință mă cheamă în oraș, căci apoi voi fi silit să car paie cu bani. Se găti și plecă. Îmi mai rămăsese o cămașă de cusut. Astăzi, îmi ziceam, le voi isprăvi

* Vezi *Pruncul Român*, 9 septembrie 1848, nr. 38, p.155.

pe toate, soțul meu nu este acasă, nu voi găti cina mare și voi șede la cusătură. Așa trecu ziua; se făcu târziu, vântul începu a sufla mai tare și cerul se acoperi cu nori; eram mai gata cu cusutura, numai clinul cel drept mai era de pus. Dar furtuna ce se apropia mă pusese pe gânduri, mă gândeam la soțul meu, mâinile mi se îngreuiară și pe nesimțite adormi.

Eram într-o casă frumoasă, ferestrele erau deschise spre răsărit, ușile spre nord erau închise și zăvorite și mobilele erau îmbrăcate cu pânză albă. Deodată veni copilul meu cel mic, dar era mare acum, îmbrăcat în uniformă de ofițer, - Bravo, fătul meu; Ce bine îți șade epoletele, îi zisei; dar bine, te făcură și ofițer așa de curând?

Da mamă, acu nu este ca înainte; am învățat bine, am păzit bună rânduială și iată-mă! Încă nădăjduiesc și la mai mare.

Socotești, mamă, că suntem în timpul pe când trăia tatu moșu? Nu, slavă Domnului, acum frații noștri Români ne dau toate drepturile, numai să le merităm.

Mă bucur, fătul meu, poartă-le dar fi vrednic de dănele și ca un strănepot al Macabeilor nu le rușina; și dacă vreodată patria va cere jertfa ta, strănepoata mamei aceleia care a văzut murind șapte fii ai ei într-o singură zi sub cazona tiranului Antioh, nu se va turbura acum dacă va jertfi un copil al ei pentru libertate. Dar tu ai zis că nu suntem pe vremile tata-moșului; nu te duce fătul meu așa departe; încă îmi aduc aminte, tu erai mic abia de 5 anișori, când tată tău veni într-o zi acasă galben ca ceara; îl întrebai ce a pățit? Nimic, soro! Ah, nimic și prea mult. Astăzi, mergând la vornicie am trecut dinaintea unei case unde erau mulți oameni arestuiți; mă uitai la fereastră și văzui că cei mai mulți erau israeliți. Tocmai atunci scoaseră doi, legați la cot cu ștreang; veni un scriitor cu o hârtie în mână, chemă un dorobanț, îi dete ștreangu în mână și strigă spre arestați: aide plecați la dr... și nu mai veniți la București.

Am întrebat atunci de vina lor și dorobanțul îmi răspunse: - Se înmulțesc ca niște câini și nu-i dă nici pe gârlă... Stăpânirea nu vrea să-i mai lase; așa o să le dau ghionturi până îi voi duce la subt-ocârmuire; de acolo îi ia altul și tot astfel până la urma lor.

Tu atunci erai mic, tată tău te luă în brațe, plânse și se căi de însoțirea lui. Se căi tata că are un fiu în brațele lui. Acum crez că nu se mai căiește, încă se va bucura când te va vedea. Vino fătul meu să te sărut.

Vrând a-l îmbrăța, mă deșteptai...

Ah! De ce n-am dormit pentru totdeauna în acest vis dulce. Îmi adusei aminte de clinul necusut, dar atunci un om intră pe ușă; copila mea îi ieși înainte. Iată mamă, ne aduce *Pruncul* no. 33 și copila începu îndată a citi articolu, cântă, saltă de bucurie cucoanele noastre... Ascultai cu nerăbdare, așteptând vreo veste de bucurie, dar vai! Când auzii de ruși, îmi veni în gând vornicia și nu mai putui să mai cos.

Rămâi dar cămașă din șase neisprăvită; căci ceea ce am început cu bucurie, nu voi s-o sfârșesc cu întristare. Proprietarul cămășilor îmi va ierta lipsa clinului drept, căci nu e vina mea, să-și caute cu *Pruncul Român*.

Sunt soția lui Davicion”.

Scăparea de moarte a capilor revoluției de la 1848 prin Davicion Bally*

Începându-se lupta pentru dobândirea libertăților publice, Davicion contribui la succesul luptei. Urmărea cu nespusă mulțumire pregătirile revoluției, conlucrând cu zel și devotament și aducând revoluției și țării servicii mari ce trebuie amintite cu profundă recunoștință și care servicii, pe lângă altele, le-a plătit cu toată averea sa.

Revoluția se pregătea în modul cel mai tainic, totuși spionii autorităților urmăreau pas cu pas. Astfel și sfatul Domnesc hotărî stîrpirea „capetelor zvăpăiate” spre a se înăbuși tot planul revoluționarilor.

Davicion, intim și devotat prieten cu Marele Vornic, amicul său Manu, fu pus în curent cu tot ce se petrece la sfatul Domnesc. Această fericită întâmplare scăpă de o moarte sigură pe capii revoluției, stăruind din toate puterile să nu se săvârșească aceasta. El, pe lângă Marele Vornic Manu stăruia și îl conjură chiar să facă peste tot posibilul, să calce ordinele și să nu se piardă tinerii revoluționari, care erau dotați cu inteligență, cunoștințe bogate, sentimente generoase, cu râvnă pentru binele patriei – și să lase lucrurile în mersul lor firesc.

Davicion stăruia din toate puterile sale ca catastrofa să fie înlăturată. Manu, văzând că singur nu poate înlătura pericolul, scrisese lui Davicion care era în relație cu revoluționarii, cu data București, 7 iunie 1848:

„Davicion, înștiințează pe Eliade și Goleescu să grăbească cu proclamarea revoluției. Nu pot amâna mai mult de 2 zile măsurile hotărâte și cunoscute și de dumneata”. Al duminică, 11 iunie, I. M. Manu.

Revoluția avu loc cu izbândă, de la 9-11 iunie, dar după 3 luni reacționarii reveniră la putere, totuși, publicul deșteptat din letargie nu mai era de stăpânit ca altă dată, astfel că revoluțiunea reuși pe deplin.

În 24 ianuarie 1859, Manu figurând atunci între cei 3 caimacami, fiind în acea zi alegerea lui Vodă Cuza, poporul îi făcu un alai neplăcut de huiduieli. În aceeași zi, Manu scriind lui Davicion în chestii de afaceri, aduse următoarele rânduri:

* M. Schwarzfeld; vezi *Anuarul p[entru] Israeliți*, an VIII, p. 155-156.

„Dacă la 48 nu urmam sfatul Dumitale și lăsam mai bine ca poliția să taie în carne vie, azi nu mi s-ar fi întâmplat cele ce ai fi auzit desigur”.

La aceste observații, Davicion îi răspunse cu multă finețe, astfel:

„Cât pentru măhnirea ce ați avut astăzi, cucoane lancu, să nu vă pară nicidecum rău că ați urmat la 48 sfatul meu, căci acum cel puțin puteți zice fără muștrare de cuget și cu mândrie; am suferit pe nedrept, plecând altmintrelea poate că la fiecare pas s-ar fi aruncat la picioarele voastre vreo văduvă, vreun biet orfan sau vreo soră și v-ar fi țipat: dă-ne cucoane, dă-ne pe tata, pe fratele, pe muma, pe copilul ce ne-ai omorât. Cunososc sufletul Dumitale și sunt sigur că ar fi suferit mult mai amar”.

La izbușnirea revoluției, Davicion adăposti și trecu peste graniță cu primejdia vieții sale mai mulți capi ai revoluției, care altfel erau să fi fost măcelăriți de poliție și soldații care îi căutau a-i ucide. În timpul stăpânirii locotenenței domnești, el publică câteva proclamații în *Pruncul Român* dând guvernului revoluțiunii concursul său material și moral.

*
* *

El era înzestrat cu daruri frumoase. Era darnic de tot; astfel el ajută pe un bătrân boier sărăcit, Malciu, care scăpase viața tatălui său la o revoluție ce era în București în 1820⁷.

Trei lucruri dăde lui Davicion lovitură de moarte în afacerile sale: 1) Paguba enormă ce a suferit la moșiile lui Manu pe care le ținea în arendă. 2) Datoriile ce avea la revoluționarii de la 1848 și 3) Căderea caselor din Viena cu care era angajat în afaceri mari. Astfel, la 1850 lichidă afacerile și ca om onest, pentru a-și achita datoriile își vându toate casele sale ce avea în strada ce purta în onoarea-i numele de „Strada Davicion” (azi strada Palestina); totuși pentru onestitatea sa, la 1854 murind clucerul Costache Iatropulo, lasă drept executori testamentari pe Marele Vornic Ion M. Manu și pe Davicion. Și ca factor cultural al patriei sale, fără a avea în vedere vreun câștig, aduse cu a sa cheltuială o trupă italiană pentru a reprezenta opere pe scena teatrului național din București. Dar plăti foarte scump acest act patriotic.

Organizându-se un corp de pompieri, Davicion aduse cu cheltuiala sa maieștri învățători, pompe, instrumente, tot ce era necesar în acest scop. La venirea rușilor era să fie surghiunit din țară cu capii revoluției, însă, prin consulul austriac (ce-i era prieten), putu scăpa.

În anul 1855, dând garanția pentru niște greci care luară în antrepriză pavarea Căii Mogoșoaiei (acuma Victoria), aceasta îi dăde ultima lovitură, pierzându-și restul averii.

Davicion ca evreu era dezbrăcat de orice fanatism religios, era un patriot sincer și devotat României. Cât timp Davicion era în țară și de câte ori ziarul *Românul* al prietenului său Rosetti, vorbea contra evreilor, el îi făcu totdeauna observații. Așa, la 1859 *Românul* se plângea că bancherii evrei supărați că nu s-a ales un domn de viță boierească, ar fi retras numărul din circulația publică și, într-un exces de mânie observă, că evreii să bage bine de seamă ca scânteia să nu devie flacăra.

La aceste, Davicion observă următoarele:

„Onor, Director al ziarului *Românul*,

Art[icolul] dumatile, domnule director, din ziarul *Românul*, nr. 17, atingător de număr și de patriotismul israeliților, privindu-l din punctul de vedere al națiunii mele și pentru oarecare apărare, socotesc de cuviință a vi-l discuta, nu însă în ceea ce se atinge de art. de număr, pentru că aceasta se cuvine să o facă cei care poartă povară de acel material, ci numai în privința patriotismului.

Vei cunoaște, domnule director, că israelitul fiind obișnuit a suferi, nu se turbură nici chiar când scânteia devine flacăra, uneori se aruncă singur în flacăra, când e vorba de a apăra vreun drept, însă israelitul simte, și simte mult, are o inimă care bate și bate mereu, de 1791 ani, ba încă se vede silit a și-o apăsa cu o mână de plumb, spre a nu lăsa să se cunoască palpitările inimii sale în fața hainelor. Vă mărturisesc însă cu mulțumire, domnule director, că inima israelitului se bate pentru pământul României, întocmai precum i se bate pentru pământul făgăduinței și este gata a face orice sacrificiu numai atunci când va fi chemat, căci fiind totdeauna respins, onoarea patriotismului său nu-l iartă altfel. Este încă de prisos a-i cere dovezi, pe câtă vreme analele istoriei sunt pline de dovezi și chiar dv. ați dovedit-o prin stimabilul Dv. ziar, cu no. 61 din anul II, 1858.

Cunoscând că sunteți drept, și voiți binele obștesc, vă rog domnule, să treceți aceste puține cuvinte în stimabilul dv. ziar, spre a se risipi vreun nor ce s-ar fi răspândit în public prin acel articol.

Al dv. ca un frate
Davicion”.

La 1858 când apără „Praștia” al așa zisului rabinbotezat Neofit⁸, Davicion îngrijorat de consecințele ce ar putea aduce, se adresează amicului său C. A. Rosetti cerându-i să atace acest pamflet ațâțător.

Iată scrisoarea lui Davicion către C. A. Rosetti:

„Domnule Redactor,

În aceste zile a ieșit de sub tipar o broșură intitulată „Praștia”. Este destul a arunca cineva o căutătură asupra acestei scrieri și îndată va putea vedea primejdia în care este aruncată, nevinovată, sărmana națiune israelită.

A apăra națiunea mea îmi este o sacră datorie, tot asemenea îmi este o sacră datorie a apăra cinstea confrăților mei de orice națiune. Pentru că această scriere vatămă prea mult națiunea română, pe stăpânitorul ei, pe miniștrii ei și chiar pe sărmana patrie și autorul ei este un dușman neîmpăcat lor.

Răutatea sa de asasin îl făcu de preinnoi niște scrieri d-ale veacurilor barbare și este datoria a tot omului a le ascunde în abisul întunericului, spre a se rușina spiritele celor păcătoși, care au vopsit tot pământul cu sângele israelit.

Sunt sigur că părinteasca îngrijire a bunului nostru oblăduitor va lua grabnice măsuri spre a stârpi răul ce poate proveni din aceasta. Însă socotind cineva bine, primejdia este prea mare pentru națiunea israelită, ziarele dar cu puterea lor electrică, pot pune în grabă o mică stavilă până ce va sosi și ajutorul oblăduirii. Dânsa va spăla murdăria acestei scrieri, și universul va cunoaște îndată că națiunea română nu suferă a se lăsa pătată de niște asemenea făcători de rele.

Dumitale, domnule redactor, ți se cuvine a fi începătorul.

A dumitale ca un frate,
Davicion”.

C. A. Rosetti, mișcat de scrisoarea sa, publică în cel mai apropiat număr al ziarului său *Românul*, din 8 iulie 1858, an II-lea, o recenziune foarte aspră asupra acestei publicații veninoase, lovind cu amar în călugări.

Rosetti calomniat de aceștia că ar fi plătit de evrei, le răspunse în no. 61 din 4 august, între altele, cu aceste cuvinte caracteristice:

„Cât pentru plată este foarte adevărat că israeliții mi-au plătit. Ei mi-au plătit dându-mi o strângere de mână frățească pe când eram pe pământul exilului; ei mi-au plătit luptându-se în străinătate pentru propaganda cauzei noastre; ei mi-au plătit în sfârșit chiar cu sângele lor, căci abia sunt vreo 6 ani de când unul dintr-înșii și-au dat viața pentru patria mea⁹.

C. A. Rosetti”.

Dar Davicion nu se mărgini numai la atâta; ci spre a evita efectele dezastruoase ale acestei scrieri veninoase și plină de calomnii rușinoase, el se duse la Caimacanie, în numele Comunității Israelite, însoțit fiind de d. C. A. Rosetti.

Princepele Alex. D. Ghica îl primi în mod amabil și dete imediat ordin de a se opri vânzarea cărții și a se aduna exemplarele împrăștiate de la librării”;

⁹ Vezi *Românul*, an II, 31 iulie 1858.

dându-se ordonanța no. 922, din 26 iulie 1858, din partea Caimacamiei în privința „Praștiei” și al „Alcătuirii auzite”. Davicion în viața socială evreiască a luat parte la toate afacerile comunității. Așa la 1848 a fost curator (Gabai șeni) a Sinagogii Mari și reprezentant în Comitetul Congregațiunii spaniole unde introduse o mulțime de reforme și îmbunătățiri în administrațiile lor. La 1863 fu numit efor al școlii comunității sale spaniole, unde pe lângă multe îmbunătățiri, introduse și învățătura muzicii vocale cu concursul eminentului profesor de muzică Benedetto Franchetti, recrutând mai târziu un cor plăcut pentru sinagoga cea mare spaniolă unde era efor.

Davicion era un călduros adept al societăților, formând multe societăți filantropice cu scop de a ajuta pe săracii de orice religie.

El lupta mult contra practicării absurdului jurământ „more judaico”¹⁰.

Era bărbat cult, traducător mai multor scrieri importante, colaborând cu ziarele: *Pruncul Român*, *Românul* și *Israelitul Român*. Davicion era în strânsă legătură amicală nu numai cu familia Manu, ci și cu C. A. Rosetti, Dimitrie Bolintineanu, Zane, Jurescu, I. H. Rădulescu, Gr. Serurie, frații Voinescu, M. Ghica și cu toți bărbații care au luat parte cu el la revoluția de la 1848.

Davicion duse o viață modestă, simplă, fără lux, dotat cu o inimă bună, ajutând peste putere pe cei nevoiași.

Ajungând la bătrânețe, pleacă în 14 august 1882 la Ierusalim, de unde adresează prietenului său C. A. Rosetti mai multe scrisori în care îi amintește de toate evenimentele și nenorocirile României din trecut; de lupta și sacrificiile sale pentru scumpa sa patrie, de programul de la 1848, de făgăduielile date în favoarea fraților săi, rugându-l a lucra pentru emanciparea coreligionarilor săi din țară; asigurându-l că de se va face aceasta, țara va căpăta, în fiecare evreu, un Rosenthal și un luptător pentru fericirea României.

În fine, după o ședere de 2 ani în Ierusalim, muri de slăbiciunea bătrâneții în ziua de vineri 20 aprilie 1884, înmormântat fiind pe muntele măslinilor.

O modestă piatră arată locul pe sub care sunt depuse rămășițele mortuare.

Ultimele sale cuvinte înaintea morții, fură cuvinte de dragoste pentru țara în care s-a născut și pentru a căreia libertate s-a sacrificat.

Constantin Daniel Rosenthal*

Unul din evreii români, care a luat cea mai mare și activă parte la revoluțiunea românilor de la 1848, câștigându-și cea mai înaltă considerațiune; căruia după cum se exprima nemuritorul Rosetti: „mulți i-au ridicat un altar în inima lor”, a fost Constantin Daniel Rosenthal.

El a venit în București ca pictor istoric, foarte distins, căpătând cetățenia română din partea Locotenenței Domnesci.

El era în strânsă legătură cu capii revoluțiunii române, cu care lucra în comun. Transportându-se capii revoluțiunii în Turcia, N. Golescu Rosenthal** și Ion Ionescu meraseră în tovărășie la Constantinopol, având scrisori de recomandatii din partea lui Fuad și Omer Pașa, către Divan, unde voiau să pledeze cauza României. Dar ajungând la Giurgiu, unde erau prizonierii expatriați, aceștia fură închiși la un loc cu toți exilații și trimiși la Ruscuc. Ajungând aci, la 24 sept. funcționarii turci veniră pe vapor să deie drumul în țara lor lui Const. Romanescu și Daniel Rosenthal***, pe care Agenția Austriacă din București, îl reclama supușii ei. În zadar protestă artistul Rosenthal, că dânsul nu voia să se despartă de soții săi de nenorocire, fu scos cu silă de pe vapor și înapoiat în țară.

Ca devotat și fidel prieten a lui Rosetti, însoți pe nobila patroană, soția acestuia****, Maria, în drumul surghiuniților, expunându-se la toate, până ce izbuti a-i vedea scăpați din Turcia – apoi însoți pe liberații în trecerea primejdioasă prin Ungaria și Austria. După aceea, se stabili cu capii revoluțiunii la Paris, unde intră în relații mai de aproape cu cei mai mari bărbați ai Franței, ce duseră semnalul tuturor revoluțiilor de la 1848. Amicii săi de luptă, cunoscând nobilele sentimente de care era animat și rarul său devotament pentru

* M. Schwarzfeld, *Anuar. p. Israeliți*, an VIII, p. 157, de unde am luat unele notițe biografice.

** Colescu Vartie, 1848. *Zile revoluționare*, București, p. 426.

*** Colescu-Vartie, 1848. *Zile revoluționare*, p. 428.

**** *Ibid.*, p. 430, 431.

cauza revoluțiunii române, îi dădură mai multe misiuni grele. În cele din urmă, trimis de refugiații în o misiune primejdioasă în Austria, fu arestat în Pesta și torturat în mod barbar, astfel că muri într-un mod foarte tragic, ca un adevărat martir al cauzei române. Muri în temniță, jertfindu-și viața pentru România; nevoind a trăda sfânta cauză sau a denunța pe frații săi români¹¹.

În el erau întrunite: inteligență, iubire, virtute, devotament, patriotism și în culmea sa, simțământul a tot ce este: mare, frumos și nobil. El a făcut pe C. A. Rosetti a cunoaște și a simți pentru prima oară „amiciția”, așa că prin puterea iubirii. Rosenthal și Rosetti ajunseră a avea o singură țință, o singură dorință și numai două inimi spre a se putea iubi mai mult. Portretul lui Rosenthal atârna totdeauna deasupra patului lui Rosetti.

În scrisoarea lui Rosenthal către prietenul său Rosetti*, adresată din Giurgiu la 20 iulie 1848 (unde s-a dus sub pretext de a face portretul lui Omer Pașa), sub titlul: „O alegere de săteni în 1848”, descrie frumusețea caracterului săteanului român, ordinea alegerii, și admiră cu lacrimi de bucurie deșteptăciunea și blândețea poporului român.

Și exprimă simțămintele sale de iubire pentru săteni și țară. În acea scrisoare declară că dreapta cauză a românilor îl face să sufere și că e gata a-și da viața și tot ce-i este mai scump și că este cu totul român și pentru români.

La finele scrisorii zice: „Patria mea este România, amicul meu ești tu, Const. D. Rosenthal”.

*

* *

Marele Rosetti, înainte de-a se întoarce din exil, adresă o scrisoare redactorului „Israelitului Român”, cu data Rusciuk, mai 1857^{**}; interesantă în toate privințele, conține și următorul pasaj ce merită cu deosebire a fi relevat.

„În acest nou exil, israeliții comunității spaniole din Rusciuc, invitați de frații lor din București veniră la noi, ne deteră întâia strângere de mână, întâia salutare frățească, și ne oferiră casa lor, masa lor, amiciția lor, ne deteră salutarea cea mai frățească și știu a ne da, în câteva cuvinte, o răsplată nobilă și frumoasă pentru cele ce crezurăm de acum 9 ani că era drept și bine a face pentru israeliți.

Spre a arăta cât am fost de simțitor semnelor de frăție ce ne-ați dat, n-am alta pentru deocamdată, domnule redactor, de cât a te ruga să publici în foaia Dumitale această epistolă, ca o mărturie a simțămintelor mele de frăție și de recunoștință pentru israeliții comunității din București și din Rusciuc. Spre

* *Românul*, 8/20 aprilie 1887.

** *Israelitul Român*, nr. 12, asemenea reprodus în ziar *Românul*, an II, 1868, nr. 42, 12 aug. acel an.

mai multă încredințare de sinceritate a simțămintelor mele pentru voi, dă-mi voie s-o spui aci că între israeliți și mine sunt mai multe legăminte de simpatie: Omul în care am găsit pentru întâia oară întrunite inteligență, iubire, virtute, devotament, patriotism și în culmea sa simțământul a tot ce este mare, frumos și nobil; omul care m-a făcut a cunoaște și a simți pentru întâia dată amicitia, - cea trăsătură de unire între viața de aci și cea viitoare. Acea rază Dumnezeiască care când pătrunde în inima unui om o luminează, o încălzește, o împuternicează, o sfințește și face din omul acela un erou sau un martir. - Omul care m-a iubit și l-am iubit și prin puterea căreia ajunseseam a avea o singură cugetare, o singură aspirare, o singură țință, o singură dorință și numai două inimi spre a ne putea iubi mai mult, - era un fiu al lui Israel. Nu știu, FRATELE MEU ROSENTHAL când patria mea va putea să-ți dea cununa de martir ce ai conchis-o cu sângele tău, dar știu că toți românii ți-au rădicat un altar în inima lor și că SEMINȚIA TA VA AVEA TOTDEAUNA ÎN MINE UN FRATE ADEVĂRAT”.

În fine, după ce arată simpatia cea mare ce are pentru israeliți și respect pentru religia mozaică, încheie cu acest apel: „Să ne unim dar fraților și spălând împreună lacrimile noastre, rănilor trecutului, să ne punem împreună cu frăție deplină și cu credință nestrămutată a rezidi din temelie templul unității, al dreptății și al libertății pe altarul căruia să junghiăm toate eresurile, toate nedreptățile și toate patimile cele rele, ce fură cauză principală a suferințelor noastre.

C. A. Rosetti”.

Marele scriitor Francez J. Michelet, în opera sa: „Légendes démocratiques de Nord”, în capitolul ce-l consacră revoluției române de la 1848 (la pag. 306 urm.), vorbește de Rosenthal în terminii cei mai frumoși, ni-l prezintă ca om de inimă și de caracter, devotat cauzei și amicilor săi de luptă.

Murind C. A. Rosetti lasă, alături de testamentul său, următoarea scrisoare la adresa directorului muzeului de tablouri din București*: CONSTANTIN DANIEL ROSENTHAL A IUBIT ROMÂNIA CA CEL MAI ADEVĂRAT ROMÂN ȘI CHIAI VIAȚA-I A JERTFIT-O.

La 1848 a făcut o schiță prin care, în câteva trăsături de penel, a fotografiat România de la 1848, oferind tuturor ramura de măsline. În exil a făcut un tablou prin care reprezintă România în ziua de 13-25 septembrie 1848, bătălia pompierilor cu turcii printr-o femeie țărăncă care scapă din luptă drapelul naționalității, al libertății și al dreptății.

Pe cât am trăit, n-am avut destulă putere a mă despărți de aceste icoane. Acum împlinesc, prin soția și fiii mei, dorința ce mi-a fost exprimat de amic

* *Românul*, 8 aprilie 1885.

meu Rosenthal: aceea de a depune, în numele lui, muzeului național aceste două tablouri istorice.

C. A. Rosetti”.

Aceste tablouri sunt pentru România de o însemnătate foarte mare după arătarea chiar a domnului Iuliu Pop xilograf, profesor de desen și a domnului Stăncescu, profesor de școală de Belle-Arte: „cel dintâi care s-a distins în România cu adevărate opere de pictură și a debutat mai întâi cu portrete excelente și pe urmă cu portrete istorice era Daniel Rosenthal”.

Cu lucrările acestuia și a[le] lui Iscovescu începe o mișcare pozitivă pentru dezvoltarea artelor în România.

Iehuda Barbu Iscovescu*

Iehuda Barbu Iscovescu este unul dintre acei evrei pământeni, care s-a jertfit pentru marile idei și dorințe emise în anul 1848.

El a fost fiul lui Haim Iscovici Zugravul și s-a născut în București, la 1816. Numele său de botez a fost Iehuda, pe care mai târziu l-a schimbat în Barbu. De copil învață de la tatăl său meșteșugul zugrăvitului. Apoi pleacă la Viena, învățând acolo desenul și se specializează pentru decoruri teatrale; se apleacă apoi la pictura la care avea un mare talent și aplicație.

Din Viena pleacă apoi la Paris, unde fu elev al d-lor Droling și Picot; făcând parte din școala franceză. Astfel Iscovescu deveni un pictor cu talent.

Iscovescu, împreună cu Rosenthal, au fost cei dintâi care au început a cultiva și răspândi artele plastice în România.

Tablourile lui Iscovescu, conservate în pinacotecă sunt peste 30, care formează o adevărată podoabă pentru muzeu.

Iscovescu s-a întors în țară cu acei ce deveniră apoi capii revoluțiunii și cu care era dinainte în relații intime.

Domnul C. A. Rosetti l-a omenit de câteva ori cu laude între acei ce au luat parte la revoluția de la 1848.

În corespondența secretă și acte inedite ale capilor revoluției române de la 1848 adunate și editate de C. D. Aricescu (București 1874 și 1875, în 3 broșuri), vedem pomenindu-se de Iscovescu (în broșura I, p. 65), în socoteala ce o dă A. C. Golescu, comitetului revoluționar:

„Dați Domnului ISCOVESCU CA SĂ-ȘI CUMPERE arme și să se întoarcă în București 8 galbeni”.

Iscovescu a servit ca agitator și ca propagandist al societății revoluționare și fu unul din exilați împreună cu alți 69 bărbați luptători ai revoluției**.

* M. Schwarzfeld, *Anuar p. Israeliți*, an VII, p. 118 de unde am luat mai multe notițe biografice.

** Vezi: C. D. Aricescu, broșura II, p. 116. Idem Colescu-Vartic, 1848. *Zile revoluționare*, p. 434.

Viind Suleiman Paşa (comisarul Sultanului) în Bucureşti, unde a stat de la 8 până la 12 August 1848, a fost sărbătorit tot timpul cu cea mai mare căldură de români.

La 9 august, se dete seara, în onoarea lui, o reprezentaţiune de gală în sala teatrului (de către capii revoluţiunii). Barbu ISCOVESCU decorase sala cu gust şi cu ingeniozitate*. Pe scenă era aşezat portretul Sultanului şi de împrejurul scenei cele 21 articole ale Constituţiunii pe transparente luminate. La ridicarea cortinei, acest tablou produse o aşa de vie impresiune, încât în tot teatrul a răsunat deodată strigătul: „Trăiască Sultanul! Trăiască Constituţiunea! Viind ruşii în ţară, o parte din surghiuniţi se duseră la Paris şi o altă parte, care îşi continuă activitatea în mod mai serios, trecu la Constantinople.

Acolo se stabili şi Iscovescu, aducând importante servicii mişcării naţionale.

Iscovescu muri în exil în Constantinople, la 24 octombrie 1854 şi fu înmormântat în cimitirul ortodox (creştin), pentru a nu fi despărţit nici după moarte de fraţii săi români, cu care luptase împreună şi cu care mâncase împreună pâinea amară a exilului.

În adevăr, Iscovescu repauzează sub acelaşi monument funebru cu Negulici şi preotul creştin Atanasie Luzin.

„Câteşi trei martiri ai libertăţii”, cum îi numeşte Aricescu (br. III, p. 143).

Monumentul este executat de domnii Al. Christofi şi G. Magheru, şi făcut din banii rămaşi de la Iscovescu.

Pe cest monument se află săpat, pe lângă data, locul naşterii şi cel al morţii lui Iscovescu, şi următoarele versuri scrise de poetul D. Bolintineanu:

„Abia se naşte-o floare în arborul de viaţă
Nefericitei ţări,
Şi moartea cea fatală o scutură, o'ngheaţă,
Sub ale sale crude ş-amare sărutări,
Aşa pieri, departe, departe, de patria-i iubită,
Pictorul esilat,
Cu anii săi cei tineri, cu fruntea înflorită
De vise graţioase, ce-n lacrimi s-au schimbat”.

Acest epitaf a fost preferat unul altuia, scris de Eliade şi care sună astfel:

„Români, ce e viaţa? Travaliu şi putere...
Am vieţuit, căci multe şi piedici şi nevoi,

* Colescu-Vartic, 1848. *Zile revoluţionare*, Bucureşti, 1898, p. 311.

Trecut-am cu sudoare, cu aspră neavere,
S-ajung la cultul artei, cu ea sunt între voi,
Cu ea sunt în Muzeuri, cu ea la Dumnezeu””.

Aceste două epitafuri, scrise de personalități așa de marcante, arată
îndeajuns stima cea mare de care se bucura Iscovescu, ca patriot și ca pictor.

*
* *

La 15 iunie 1848, fiind adunarea cea mare a poporului (aproape 40.000 oameni) pe câmpia Filaret, tot poporul împreună cu mitropolitul Neofit, clerul și capii revoluțiunii, membrii guvernului și garda națională depuseră jurământul solemn, că vor rămâne credincioși celor 21 articole cuprinse în noua Constituție”. Iată textul acestui jurământ: „Jur în numele unui Dumnezeu și pe aceasta sfântă cruce, că voi fi credincios voinței nației române, apărând-o cu toate puterile împotriva oricărui atac și asuprire. Jur că nu voi lucra niciodată în contra intereselor nației și că voi ține și apăra cele 21 de puncturi decretate de popor, conlucrând după putință-mi și JERTFIND VIAȚA MEA CHIAR PENTRU DÂNSELE ȘI PENTRU NAȚIE””.

*
* *

Între cei 90 boieri mari care au subscris Excelenței Sale Suleiman Pașa (Comisarul sultanului) declarațiunea că recunosc Locotenența ca un guvern legitim până la primirea noilor porunci din partea Înaltei Porți, iar călcând sau cauzând cea mai mică neorânduială se vor pedepsi. Deci între iscăliturile celor mai mari bărbați subscriși ca: Mitropolitul Neofit, Ion Eliade, N. Golescu, Chr. Tell, Gr. Ghica, Al. Ghica, N. Crețulescu, P. Poenaru, Cr. Caracaș, Ant. Arion, C. Scorțescu, C. I. Arion, C. Ralli, Gr. Grădișteanu, Iancu Filipescu, figurează și Hilel Manoach****.

Aci fiind vorba de Hilel Manoach, voi arăta că în București, fiind Neculai Ciurcă în fruntea a multor țărani, se răspândește zgomotul că ei vor să măcelărească pe evreii, bătrânul Hilel Manoach îi oferi 10.000 galbeni spre a opri nenorocirea, Ciurcă refuză banii grăbind reîntoarcerea țăranilor*****.

* Aricescu, 1848. *Scrisori secrete*, broșuri, III, p. 141.

” Art. 21 cuprindea emanciparea Israeliților.

”” Colescu-Vartic, *Zile revoluționare*, 1848, p. 171-172.

**** Colescu-Vartic, 1848. *Zile revoluționare*, p. 320.

***** În două exiluri (Nec. Și Al. Ciurcă) „de un amic intim al familiei”, București, 1885, p. 17-18.

Deliberările comisiei și ale boierilor, care luă parte la redactarea a 35 de puncte, introduse într-o petițiune către Domn, acest act redactat de comitet fu acoperit cu 800 iscălituri boierești, printre care și cea a Mitropolitului Meletie, - apoi publicat și ca proclamațiune către popor sub titulatura Fraților! Și cu iscăliturile lui Iorgu Sturza și a lui C. G. Cantacuzino, membrii comisiei alege la 27 martie 1848*.

Între acele 35 puncte la punctele 26 și 27 prevede drepturi politice pentru oricine de altă confesiune și emanciparea israeliților.

4) Vodă Mihai Sturza dezaprobă față cu boierii, întreaga Constituție a revoluționarilor din Valahia și din Iași, după care sfatul boierilor subscrise o cerere către Rusia a veni în țară, să scape patria de pericol și de revoluții.

În luna august acel an, ilustrul Mihail Kogălniceanu, refugiat în Bucovina a tipărit la Cernăuți, faimoasa sa scrisoare „Dorințele partidei naționale din Moldova”. Aceste cerințe sunt expuse în 36 puncte.

Și aci la punctu 27, prevede: „emanciparea graduală a Israelitelor Moldoveni”.

*

* *

Acum pentru a se vedea și sacrificiile patriotice ale lui Lăzărică zaraful și a lui Saie Senders (Sendera) pentru libertatea și fericirea patriei lor, și spre a se adevăra și cele arătate relativ la ceilalți martiri descriși aci reproduc întocmai copia unui răspuns al ziarului „Sentinela”¹² din București, an III, no. 9 din 23 mai 1865, proprietatea domnului Grigore Heliade Rădulescu, - ce dă ziarelor: „Buciumul” și „Trompeta”¹³.

Iată în întreg acel răspuns: „Este câtva timp de când *Buciumul* și astăzi *Trompeta* nu încetează a declama contra israeliților. Cu cât acest ziar desfrânat, după cum l-a calificat d. Kogălniceanu, nu mai găsește nimic de exploatat, nimic, cu care să-și satisfacă necumpătata sa lăcomie, cu atât se înverșunează mai mult contra evreilor propagând și cerând în convulsii exterminarea lor. A fi astăzi contra israeliților, știm că este o chestiune de imensă popularitate; dar noi, fideli principiilor noastre de justiție și echitate, fără a ține cont de pasiuni, basme și superstițiuni absurde, vom împlini până în capăt cu conștiință misiunea noastră, cu riscul chiar de a fi exterminați de *Trompeta*. Departe de a fi apărătorii israeliților pentru ca să câpătăm favorile lor, după cum bătrânul apostat de la *Trompeta*, voiește să le capete prin amenințări, pentru ca să ajungă la o învoială care i-ar permite a-și satisface desfrânatele lui poftă, noi, ca buni și adevărați creștini și democrați, vom fi

* Colescu-Varte, 1848. *Zile revoluționare*, p. 119.

toleranți, cum ne consiliază sublima noastră religie și tot de odată vom combate tot ce vom găsi că este rău în datinele și obiceiurile israeliților.

Pentru ce însă atâta ură înverșunată contra israeliților astăzi? Pentru ce aceste oribile, astă monstruoasă propagandă?

Petiționat-au ei la Cameră sau la Senat cerând asemenea drepturi? Suntem în ajunul de a li se acorda? Nu! dar este altceva în joc, după ceea ce înțelegem. Ura și propaganda *Trompetei* contra israeliților este o mașinațiune infamă o mașinațiune a străinilor, care tind a ne arăta Europei civilizate ca un popor barbar, incult și antropofag și să provoace iarăși acele ocupațiuni, la care numai gândindu-ne ne înfiorăm. Protestăm din toată puterea noastră contra acestor tendințe ale *Trompetei*. Nu! Națiunea Română în totdeauna a fost tolerantă. Nici un român până la directoarele *Trompetei* nu a propagat asasinatul, moartea și măcelul nimănui și nimeni din români cu simțăminte creștine și nobile nu poate să audă fără dezgust și dispreț pentru *Trompeta* infamele ei insinuațiuni.

Dar să venim la cel mai neomenos neadevăr pe care *Trompeta* a avut sfruntarie de a-l arunca în public, joi la 20 ale curenteii, ca răspuns la *Opiniunea Națională*, neadevăr care, ca tot ce a spus până astăzi atât *Buciumul* cât și *Trompeta*, va fi respins cu indignațiune de oamenii cu bun simț. *Trompeta*, vorbind despre partea ce au luat evreii în revoluțiune, adaugă următoarele: „Ei bine! Revoluțiunea căzu; invaziunile se vărsară în țară din toate părțile; revoluționarii fură legați, bătuiți, închiși, exilați etc. Cum este cu puțință că nici un ovrei, dar nici un ovrei, să nu fie exilat, să nu fi meritat exilul? Toți jidanii cu cocardele mari, îndată s-au înșirat pe lângă încălcători, ca să denunțe pe revoluționari!”.

Ei bine! Ce au să cugete românii în urma acestor zise ale *Trompetei*; când le vom spune noi, cu durere, o mărturisim că singurul martir ce a dat revoluțiunea română a fost un evreu, Daniel Rosenthal.

Însărcinat cu misiune de comitetul revoluționar din Franța, unde se aflau toți Românii care au ținut sus drapelul libertății, el trădat, căzu în mâinile inamicilor libertății noastre, fu arestat într-o temniță din Pesta, suferi torturi și preferând mai bine să moară, decât să denunțe pe frații lui români, precum nici misiunea cu care-l însărcinaseră ei, și dându-și ultimul suspin, el zise în sine: a muri cineva pentru libertatea patriei este moartea cea mai frumoasă! Ce va răspunde, oare, *Trompeta* la aceasta? Făcut-au, oare, directorii ei ceva în revoluțiune și după revoluțiune care să se poată compara cu fapta nobilului martir Rosenthal?

Împlinit-au cu aceeași scumpătate d. director misiunea cu care a fost însărcinat de către înfătușii unguri?

Dus-au coroana și pietrele scumpe ale Ungariei la destinațiunea lor?... Lumea știe ce trebuie să creadă astăzi în această privință!. Apoi, Sanders tot un evreu, a fost singurul care a pătruns în tabăra muscălească de la Copou,

însărcinat de guvernul provizoriu din 1848, a împărți mai multe acte prin care să facă pe polonii ce se aflau în tabăra rusească a se asocia cu românii. Această știre însuși domnul director, afară numai dacă n-o fi uitat-o astăzi când nu-i mai vine la socoteală să o ȋieminte, cum a uitat sau se face că a uitat că a susține despotismul nu va să zică a lupta pentru libertate. Să trecem, oare, cu vederea pe Lăzărică Zaraful, care ȋtinu pe D. Brătianu cu riscul capului său chiar, în casa sa mai mult de două luni, pe când țara noastră era ocupată de invaziune și pe când capul acestui eminent bărbat era pus la preț și ar fi fost plătit foarte scump aceluia care l-ar fi dat în mâinile inamicilor libertății noastre? Evreul zaraf păzi pe acest cap al mișcării noastre naționale mai bine decât pe copilul său, căci știa că d. D. Brătianu a lucrat și lucrează pentru țara românilor, care era și a lui. Ce ne va spune, oare, la aceasta bătrânul renegat de la *Trompeta*, el care a făcut și face totul pentru aur, singurul său mobil? Se poate el pune alături cu acești trei evrei, a căror memorie cată să fie scumpă oricărui român liber și care își iubește țara?

Dar Baraș, ale cărui rămășițe mortuare le-a urmat el cu capul descoperit și cu lăcrămile în ochi? Nu era el, oare, unul din aceea contra cărora tună astăzi bătrânul apostat. Lăcrămile și respectul ce le da el mortului erau, oare, și ele false ca tot ce iese din buzele acestui învechit în păcate? Amușește dară fiu al păcatului și încetează ȋmprecățiunile tale, căci cel mai din urmă din acela pe care voiești să-i extermini, poate să-ȋi arate stigmatul ce stă adânc săpat pe fruntea ta.

Românul nu poate să ia solidaritatea urilor tale, el nu se poate face complicele celui mai ingrât din fiii României”.

*
* *

Anul 1848 este pentru noi evreii pământenii o dată importantă. Atunci pentru ȋntăiași dată, bărbați frunțași ai României au proclamat și marele principiu al emancipării evreilor, care a rămas încă neȋndeplinită.

Meritele și sacrificiile martirilor: David Bally, Const. Daniel Rosenthal, Iehuda Barbu Iscovescu, Saie Senders și Lăzărică Zaraful, care au lucrat și s-au sacrificat pentru triumful marilor principii liberale au rămas încă fără răsplată pentru frații lor.

Să fim siguri, însă, că în curând sau mai târziu, fiii acelor generoși și mărinimoși bărbați, care le-au proclamat atunci cu dragoste și frăție, vor ȋndeplini dorința și jurământul părinților lor.

Până atunci, ca și până acum, să fim fideli și devotați scumpei noastre patrii mumă ca și frații noștri, - martiri de la 1848.

Autorul

Ierusalim 9/21 septembrie 1882*

Prea iubite prieten și frate,

Când m-am despărțit pentru totdeauna de d-ta eram atât de mișcat, încât nu putui găsi cuvintele spre a-ți reaminti câte ceva.

Acum că mă văz puțin întremat de ostenelile lungii și obositoare călătorii pe mare, îmi iau îndrăzneală a-ți scrie câteva rânduri și a-ți le trimite cu bunul și iubitul meu fiu Davicion, care se reîntoarce în patrie; după ce m-a așezat și m-a căpătuit cu toate cele trebuincioase unui trai liniștit în acest loc depărtat ce mi l-am ales pentru a petrece restul zilelor mele.

Cunoști, iubite frate, și cred că-ți aduci aminte următoarele cuvinte ce mi le adresai la 11 iulie 1851 din Paris 27 rue de l'Est: „te rog să crezi că voi fi fericit în ziua ce voi putea să-ți arăt prin fapte iubirea ce am pentru nația dumitale și stima ce am pentru d-ta în parte”.

Pe cât România era încă despărțită în două și gema sub rușinea de a plăti tribut turcilor, n-am putut, nici n-am voit a te supăra cu cererea pentru îmbunătățirea soartei nenorociților mei coreligionari.

Am nădărdit și mi-am zis întotdeauna: fratele Rosetti este bun, este drept și îndată ce va ajunge la îndeplinirea programei din 48 va pune în lucrare și făgăduiala dată și reînnoită în atâtea rânduri. De ce nu o face încă, este că se teme a nu da în mâna bunilor boieri o armă contra libertății.

Când bubuitul tunurilor și ziarul *Românul* îmi aduseră știrea despre proclamarea Regatului Român, mi-am zis: Slavă ție Doamne, acum a sosit timpul. Toate măsurile vor fi retrase, frații israeliți vor fi puși pe aceeași treaptă de egalitate cu frații creștini.

Cu mâhnire și o durere sfâșietoare am văzut, însă, că n-a trecut încă timpul despre care soția mea zicea în no. 39 al *Pruncului Român*:

«Tată-tău lua în brațe, plânse și se căi de însoțirea lui. Se căi tata că are un fiu în brațele lui».

Iată dar, iubite prietene ceea ce m-a făcut a-ți adresa această scrisoare.

Ești influent, ești singurul în țară care este în stare a ridica de pe cei 200.000 israeliți stabiliți în România (mai mulți nu sunt) acele legi, care le amăresc viața și le opresc chiar răsufklarea; fă-i egali cu creștinii întru toate drepturile, precum sunt și la datorii și după cum la 48 art. 21 din Constituțiune n-a făcut nici un rău țării, tot asemenea și acum el nu-i va aduce de cât bine. În inima fiecărui israelit, fie chiar cel mai de jos, bate o inimă gata de jertfe or cât de mari, destul numai ca ele să fie în folosul Patriei.

* Extrase din *Anuar p[er]ioodic al Societății „Mădăraș”*

Emancipând pe israeliți veți căpăta în fiecare un R(osenthal) și un luptător pentru îndeplinirea restului ideilor ce urmărești și principiilor de libertate ce atâta le iubești.

Dar nu numai binele coreligionarilor mei mă face a te ruga pentru aceasta. Chiar interesul și mărirea dulcii noastre patrii ne îndeamnă la aceasta.

Ți-au plăcut întotdeauna cărțile profeților noștri, ale scriitorilor noștri.

Îți plăcea asemenea când îți spuneam despre organizațiunea simplă și cu toate acestea măreață a statului nostru și în focul tinereții admirai instituțiunile Palestinei, o națiune guvernată de un cap fără alte drepturi de cât acela de a fi cel dintâi dintre supușii lui Adonai¹⁴, toate dregătoriile de la cea mai mare și până la cea mai mică date prin alegere de către membrii fiecărei familii; fiecare israelit stăpân pe o căsuță simplă însă comodă și îndestulată cu tot ce produce câmpul și via sa, tot insul gata a-și apăra vatra în contra oricărui vrăjmaș din afară.

Doreai atunci din toată inima ca România să ajungă în curând a fi și ea o țară în care toată suflarea omenească să se bucure de o egalitate și frăție deplină: „O datorie și un drept să fie pentru voi și pentru străinul care sălășluiește între voi”. Aceste principii ale codicii mozaice ți-au plăcut atât de mult, atunci când ți le-am zis pentru prima oară, încât m-ai rugat să ți le însemnez chiar în limba ovreiască: „Tora ahat umişpat echad yiye lacheim velaghen hagar betohem”. Pentru ca România să nu sufere ceea ce a suferit țara în care mă aflu acum, trebuie să cauți ca în legile ei să domnească acest principiu. Un stat nu poate prospera decât prin drept și nepărtinire a zis acum 3000 de ani, cel mai mare profet al Zionului.

Am fost prea lung; iată, iubite frate, și bune prieten, ești singurul din numeroșii amici de care n-am pierdut iluziile și apoi această scrisoare va fi poate cea din urmă ce vei fi primit de la mine.

Mâna care altădată scria și muncea atâta pentru fiii și apărătorii libertății, obosită, îmi refuză acum slujbele ei și pe lângă acestea exilul, chiar voluntar, este foarte amar, mai ales când țara în care ai văzut lumina se numește România.

Împlinește-mi dar dorința, iubite frate, și dacă cel vecinic nu-ți va lăsa timpul spre a îndeplinis singur promisiunea ce mi-ai dat, recomand-o urmașilor și mai cu seamă fiilor dumitale care, cred, toți vor fi demni de d-ta și stimabila dumitale soție.

Din parte-mi, pe cât timp Dumnezeu îmi va dărui zile, voi ruga pe ruinele templului lui Solomon pe Atotputernicul ca să-ți dea pentru ani îndelungați puterea și liniștea minții, spre a lucra pentru înflorirea Patriei, pentru ca dulcea Românie să fie pururea fericită și glorioasă prin dreptate și virtute.

P.S. Dumitale, soției, complimentele mele, fiilor și fiicei dumitale binecuvântările mele.

Primește, P. I. Și scumpe prietene, o strângere de mână frățească.

Davicion Bally.

Pe când se simțea slăbit de bătrânețe, puțin înainte de moarte, se adresa încă o dată și pentru ultima oară la amicul său:

Scrisoarea a doua*:

Ierusalim, 10 aprilie 1884

Prea iubite frate C. A. Rosetti,

Când această scrisoare va ajunge în mâinile dumitale, mă voi afla demult în locașul veșniciei.

Îți recomand pe fiul meu Isaac David Bally.

Este singura moștenire ce-i pot lăsa.

Pentru toate câte am făcut pentru țara și partida libertății și frăției eram în drept să mă aștept a primi recunoașterea titlului de cetățean ce mi s-a dat de *Pruncul Român* la 48.

Fă, te rog, ca ceea ce tatăl n-a avut fericirea să dobândească în viața-i, să se acorde fiului ei și să nu fie considerat ca străin în România, unde și străbunii săi au văzut lumina zilei.

Este ultima rugămintă și supărare ce-ți dau în această lume trecătoare și plină de deșertăciuni.

Prea stimabilei dumitale soții respectuoasele mele complimente.

Atotputernicul să-ți acorde pentru ani îndelungați puterea și liniștea minții, spre a lucra pentru înflorirea Patriei pentru ca dulcea Românie să fie totdeauna fericită și glorioasă prin dreptate și virtute și toți fiii ei să se iubească ca frați și să nu se asuprească uni pe alții.

Primește, P. I., și scumpe prietene, ultima strângere de mână.

Davicion Bally.

* Extras din *Anuar. p[entru] Isr[aeliți]*, an IX, p. 17.

Iosef Kaufmann

La Piatra Neamț – undeși văzuse lumina zilei, în întâia zi de Pesach, s-a stins, bătrânul cronicar al comunității natale și al multor obști evreiești ai României, Iosif Kaufmann.

Născut la 1860 într-unul din cele mai culturale centre ale iudaismului român, a crescut într-o casă părintească, în care meseria de tutungiu împlinea mai puțin ziua de muncă decât o domina lectura și studiul (tatăl său era abonat la cele mai multe ziare și reviste ebraice).

Tânărul Iosif nu putea să nu prindă și el gustul cărții, gust care a trebuit să devină pentru dânsul o adevărată pasiune.

Astfel, în 1881, când Isac Auerbach, conducătorul ziarului *Fraternitatea* și Michel Asiel, directorul lui *Hajoetz*, vizitară Piatra Neamț, Kaufmann, în urma propunerii acestora se dedică cu totul istoriografiei evreo-române.

Pus în relație cu cronicarul Iacob Psantir și frații Schwarzfild care îl îndemnau să strângă material istoric, documente, tradiții, inscripții – Iosif Kaufmann alcătuiește curând o serie de monografii despre comunitățile din Piatra, Tg. Neamț, Roman etc. pe care le publică în *Fraternitatea* și în *Revista Israelită*.

Membru activ și colaborator asiduu al societății istorice „Iuliu Barasch”, corespondent al multor ziare din Capitală – evreiești și neevreiești, furnizor de documente și piese numismatice Academiei Române, Palatului Regal și diferiților colecționari – dorul căutătorului și cercetătorului de vestigii ale trecutului va fi pentru dânsul de aici înainte mai mult scop decât un mijloc al vieții. De fapt, numitul cronicar din târgul moldovenesc adună ca o harnică albină lucrătoare nespuse de mult pentru alții, foarte puțin însă pentru sine. Pe altarul ingrat al istoriografiei iudaice el și-a jertfit nu numai propria sa persoană, dar și interesele familiei sale.

Autodidact, încrezător în alții, cu un nume răsunător, naiv și entuziast ca orice credincios adevărat, el a și fost exploatat de o lume întreagă: unii l-au utilizat cel puțin cu profit pentru știință, alții însă au abuzat de dânsul.

În afară de mulțimea de articole și studii mici răspândite în ziarele și revistele evreiești din țară (mai ales în *Egalitatea*, *Cronica Israelită*, *Lumea Israelită*, *Curierul Israelit*, *Sinai* etc.), Iosif Kaufmann lasă o operă vastă de material istoric documentar în broșuri și volume: *Evreii luptători în revoluția românilor din 1848* (1900), *Arhiva istorică a evreilor din România* (1909) din care au apărut 4 fascicule, *Cronica Comunităților Israelite din jud. Neamț* (1928-1929), în două volume.

Colecțiunile de cărți periodice, manuscrise și obiecte arheologice rămase de pe urma muncii sale de peste o jumătate de veac vor intra în patrimoniul fundațiilor culturale ale „Templului Coral” a cărui bibliotecă, muzeu și arhivă istorică sunt menite să radieze toate energiile creatoare pe tărâmul culturii evreo-române.

Aci și de aci se va sfinți pentru viitorime numele devotatului veteran al istoriografiei iudaice.

Dr. M. A. HALEVY

(Publ. în *Curierul Israelit*, an XXVI, nr. 13, 8 aprilie 1934)

NOTE

(notele de la sfârșitul lucrării aparțin îngrijitorului ediției)

1. Referirea se face la C. A. Rosetti.
2. Vezi în acest sens prefața ediției.
3. Punctele de suspensie între parantezele drepte aparțin îngrijitorului ediției.
4. Vezi prefața ediției.
5. De *rit occidental* erau considerați evreii din Vestul și Centrul Europei. Spre deosebire de evreii sefarzi care proveneau din Spania. Ambele rituri aveau la bază aceeași dogmatică religioasă iudaică, diferențele interveneau în unele practici.
6. Izvoarele istoriografiei românești nu consemnează astfel de informații.
7. Referirea este la perioada revoluției lui Tudor Vladimirescu când numeroși evrei au fost victimele unor maltratări.
8. Pamfletul este semnat: Chiriac Ieromonahul.
9. Referirea este la C. D. Rosenthal.
10. Formula de jurământ *more judaico* a fost introdusă pentru evreii din Țările Române în secolul XVIII. Întrucât evreii nu jurau pe cruce, ei au fost obligați la o procedură de jurământ extrem de înjositoare pe care trebuiau să o presteze în sinagogă, în prezența rabinului.
11. Cele mai recente cercetări arhivistice confirmă că Rosenthal și-a pus capăt zilelor în închisoarea Neugebäude din Pesta, în noaptea de 22/23 iulie 1851. Vezi studiul publicat de Constantin Feneșan în *Studii și Materiale de Istorie Modernă*, an VIII.
12. Titlul exact al ziarului era: *Sentinela Română*, proprietar Grigorie Heliad.
13. La data respectivă, *Buciumul* numai apărea, continuatorul lui fiind *Trompeta Carpaților*. Directorul publicației: Cezar Boliac.
14. Denumirea, în limba ebraică, pentru Dumnezeu.

Revoluția din 1848 și evreii

Anul 1848 se caracterizează, în întreaga Europă, prin puternice mișcări revoluționare. Ele se manifestă mai mult pe tărâmul ideii naționale, iar acolo unde unitatea națională e fapt îndeplinit, mișcările se restrâng la chestiuni de ordin pur intern. Începute în Italia, ele trec în Elveția, Franța, Germania, Austria și Ungaria.

Curentul revoluționar se întinse și în țările românești dintre Dunăre și Carpați. A fost o mișcare de protestare contra aservirii rusești, cu o vădită tendință de emancipare națională. A mai fost, în al doilea rând, o manifestare democratică, care ridica întreg poporul pentru emanciparea politică.

Prima tentativă revoluționară avu loc în Moldova. Două mii de oameni, adunați în 27 martie la Iași, votară în unanimitate o moțiune care conținea 35 de deziderate privitoare la menținerea Regulamentului Organic, în litera exactă, la îmbunătățirea soartei țăranului, la nimicirea corupției, la reforma școlară, la responsabilitatea ministerială, deziderate privind ameliorări economice, privind traducerea codului de comerț francez. Adunarea mai cerea dizolvarea Camerei – ca ieșită din alegeri abuzive – abolirea cenzurii și crearea unei garde naționale.

Se cerea admiterea dezideratelor, care nu păreau să atingă imediat ordinea lucrurilor existente, pentru ca începutul odată încoronat de succes să se purceadă la noi realizări. Șeful curentului revoluționar în Moldova, Mihail Kogălniceanu, în cartea sa *Doleanțele partidului național din Moldova*, desfășură tot programul revoluționar. Ca punct de plecare era revolta contra procedeele rusești, arătate în Regulamentul Organic, o legislație străină, făurită după instrucțiunile Rusiei. Erau 36 de doleanțe, cele mai importante fiind autonomia țării, dreptul de a-și făuri singură legile și *egalitatea civilă și politică a tuturor cetățenilor, indiferent de religie, emanciparea evreilor*, libertatea cultelor și unirea Moldovei cu Muntenia.

De notat că poporul român, în majoritatea sa, a știut să se ridice și de câte ori avea prilejul contra restricțiilor vexatorii și degradante față de evreii români,

restricții impuse de o putere străină: moldovenii, în ciuda Regulamentului Organic, cereau egalitatea absolută civilă și politică pentru locuitori, indiferent de credințele religioase, cereau emanciparea evreilor născuți ori stabiliți în principate, care ajunseseră în situația unor sclavi, pe urma dispozițiilor Manualului Administrativ. Erau doleanțele dintr-un mare program național, instituit de patrioți, dintre cei mai luminați.

Rușii, care nu vedeau cu ochi buni această mișcare revoluționară, pornită pentru autonomia țării și abolirea măsurilor restrictive, impuse cu atâta zel și ardoare, amenințară cu o nouă ocupație a principatelor, dacă nu va fi înfrânată „manifestarea unei tinerești nebunii”, cum denumeau dâșii această mișcare.

Guvernul reacționar înăbuși – la ordin – mișcarea și expulză pe șefii revoluționari, tot la ordin.

În Muntenia, mișcarea cu acelaș dublu aspect național și democrat de regenerare internă și scuturare a jugului străin, prezintă și mai interesante particularități. Conducătorii cer apropierea de Turcia și se revoltă contra rușilor și Regulamentului Organic, de care vor să elibereze țara. Mișcarea luă naștere prin societatea politică „Dreptate și Frăție” care avea în comitet oameni cu spirit liberal. Deveniră șefii efectivi ai mișcării: frații Golescu, frații Dumitru și Ioan Brătianu, Nicolae și Constantin Bălcescu, C. A. Rosetti, Cezar Boliac, Ioan Ghica, Ioan Eliade Rădulescu. Ei organizară revoluția din 1848 în Muntenia, fiind în directă legătură cu șefii partidelor similare din Europa Occidentală, cu care unii dintr-înșii care studiaseră în Franța – precum tinerii Brătianu, Rosetti și alții – legaseră o strânsă prietenie și anume cu Edgar Quinet, Lamartine, Michelet, Béranger etc. Preparativele făcute în secret, ziua aleasă pentru izbucnirea revoluției, fu decisă la 9 iunie. La Islaz în acea zi, în fața unei mari mulțimi, fu pentru prima dată binecuvântată „liberarea poporului”. Principele fu somat să se puie în capul mișcării, dar domnitorul Bibescu rămase surd în fața apelului. Când mai târziu voi să intre în tratative cu reformiștii era prea târziu: mișcarea câștigase teren în centrele mai importante ale țării. La Islaz fu dată o Proclamație către popor, care conținea punctele mai importante ale noii Constituții, căreia poporul îi jură credință și supunere.

Să menționăm, din această proclamație, punctele care privesc pe evrei mai de aproape. Regulamentul Organic, care n-a fost considerat ca românesc niciodată, era înlăturat, revenindu-se la „vechile legi și obiceiuri ale țării”, astfel că situația evreilor devenea mult mai favorabilă. Nu mai exista deosebire de credință religioasă, născătoare de restricții; în ceea ce privea drepturile civile, egalitatea completă între toți autohtonii, inclusiv evreii. Se menținea pentru

evrei restricția de a achiziționa imobile rurale ori titluri și funcții boierești. Prin noua Constituție evreii erau puși în vechea situație de dinainte de Regulamentul Organic. Articolul 2 din Constituție prepară terenul egalității politice, iar articolul 21 expune precis: *emanciparea evreilor și dreptul de a obține drepturi politice, pentru toți cetățenii, fără deosebire de religie*. Articolul căpătă un început de executare prin numirea pentru prima dată, a unui evreu – Hilel Manoach – în consiliul municipal din București.

Autoritățile rusești simțind consecințele noii situațiuni, consulul rus Kotzebue din București protestă cu vehemență contra reformelor introduse, ca o călcare a dispozițiilor din Regulamentul Organic. Rușii încurajau pe boieri să reacționeze contra mișcării liberale, de o parte, cerând și concursul Turciei pentru înăbușirea revoluției, de altă parte. Trimisul Turciei venit în anchetă văzu că tot poporul era de acord cu noua Constituție și de aceea nu se alătură protestelor rusești. Ura mare a muntenilor contra Rusiei se manifestă public prin arderea Regulamentelor Organice în chiar curtea Mitropoliei, în uralele delirante ale mulțimii. Însuși mitropolitul Neofit zvârli anatema contra Regulamentelor rusești, în acordul întregului cler.

Rușii izbutesc, în sfârșit, să capete consimțământul Turciei pentru reîntronarea vechiului regim. Boierii ajută armatele rusești să pătrundă în Muntenia și astfel mișcarea de liberare luă sfârșit. Rușii ocupanți expulzară imediat pe șefii revoluției, după ce îi chinui prin zvârlirea lor în închisoare. Un întreg popor plângea pe ruinele unei scumpe libertăți!

La mișcarea de liberare românească, evreii luară parte cu ardoare. În Muntenia, doi evrei, Daniel Rosenthal și Barbu Iscovescu, fură cei mai străluciți propagandiști ai revoluției din 1848. Rosenthal avusese – de la Rosetti – însărcinări din cele mai delicate, în țară și în străinătate, pe cari le duse la bun sfârșit, cu prețul vieții.

Rosenthal și Iscovescu luară și dâșii drumul exilului, laolaltă cu ceilalți proscrisi. Rosenthal, însărcinat după aceea de prietenii săi politici cu o misiune periculoasă în Ungaria, fu prins la Budapesta, arestat și vârat la închisoare, unde muri în cele mai groaznice torturi, căci nu voia, la cererea ungarilor, să trădeze cauza românească și să denunțe pe frații români revoluționari. C. A. Rosetti, auzind de moartea și împrejurările în care a murit colaboratorul său, îl plângea ca pe „un erou”, care și-a dat viața pentru patrie. Cu alt prilej, C. A. Rosetti arată concursul dat de evrei cauzei românești.

În Moldova, evreii de asemenea se disting în lupta de emancipare națională. Un evreu, Șaie Sender, fu singurul om care avu curajul să pătrundă

în lagărul rus de lângă Iași cu misiunea încredințată lui de guvernul provizoriu din 1848 de a împărți manifeste soldaților polonezi, cu îndemnul de a fugi și a se alătura cauzei românești. Un altul, Lăzărică Zaruful, ținut ascuns în casa sa, cu riscul vieții, pe Dumitru Brătianu, pe capul căruia Rușii puseseră preț mare, ca recompensă aceluia care îl va preda.

Grigore Eliade Rădulescu, frate cu unul din membrii guvernului provizoriu, scria în urmă câteva pagini despre atitudinea demnă și nobilă a evreilor, în zilele grele de luptă pentru libertatea națională. În adevăr, evreii au luat parte cu trup și suflet la mișcarea de revenire a poporului român la drepturile sale istorice și totodată au luptat și pentru egalitatea lor civilă și politică încălcată de puterea rusească prin imixtiunea ei în afacerile interne ale principatelor românești.

Dacă mișcarea de la 1848 ar fi reușit și Constituția decretată de aceasta, ar fi fost votată, n-ar mai fi vorba de o chestie evreiască în România. Rușii au veghiat la înnăbușirea mișcării. A rămas însă dovada că poporul român în spontaneitatea sentimentelor sale, este străin de ura și prigoana antisemită.

(Extras din: Gabriel Schäffer, *Istoria problemei evreiești din România*. Compendiu după opera: *La question des Israelites en Roumanie* de dr. Josef Berkowitz, București, Cultura Românească)

SUMAR

- Argument / 5
- Joseph Kaufmann, *Evrei luptători în revoluția românilor din anul 1848. O pagină din istoria evreilor români. Schițe istorico-biografice:*
 - Revoluțiunea românilor. Fraternitate, Egalitate, Libertate. 1848 / 9
 - Constantin Daniel Rosenthal / 24
 - Iehuda Barbu Iscovescu / 28
- Dr. M. A. Halevy, *Joseph Kaufmann* / 37
- Joseph Bercowitz, *Revoluția din 1848 și evreii* / 40

IMPRIMAT LA S.C. ROMCARTEXIM S.A.

Tel.: 211.30.16; Fax: 211.27.52

București

10000.